

IRENA MILOŠ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
idrpic@ihjj.hr

FONOLOŠKI OPIS GOVORA STUDENE

U članku se na temelju građe iz upitnika *Hrvatskoga jezičnog atlasa* donosi fonološki opis govora Studene.

0. Uvod

Govor Studene na terenu je istražila te je ispunila upitnik Hrvatskoga jezičnog atlasa Irena Miloš 2001. godine. Informanti su joj bili tamošnji mještani Marija Mrvčić i Vlado Mrvčić, oboje rođeni 1930. godine. Studena je mjesto u Primorsko-goranskoj županiji u općini Klani, nalazi se u šumi, u sjevernome dijelu riječkoga zaleđa, odnosno u neposrednoj blizini ceste koja preko Viškova i Marinića vodi na jug Kvarnerskoga zaljeva, u grad Rijeku, to jest preko Matulja u Opatiju, s jedne strane, a s druge, sjeverozapadne strane nalaze se mjesta Lipa i Rupa u blizini hrvatsko-slovenske granice. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Studeni žive 383 stanovnika.

1. Vokali

1.1. Inventar

Pet jedinica u dugim i pet u kratkim slogovima:

$\bar{i}$				$\bar{u}$
	$\bar{e}$		$\bar{o}$	
		$\bar{a}$		

i				u
	e		o	
		a		

1.1.1. Slogotvorni su r i $\bar{r}$.

1.2. Realizacija

1.2.1. Vokali *e* i *o* mogu se ostvariti i zatvorenije, kao [e] i [o] pod dugim naglaskom, nenaglašenom duljinom ili u slogu koji prethodi naglašenom slogu ili slogu s nenaglašenom duljinom, npr. [ž^ětva] [k^ōk^ōš], [k^oš^ěnica], [p^oš^áda], [sir^ōmáx], ali [k^ōlác], [k^ōpáč], [č^ōbani], [k^ōsác] itd.

1.3. Distribucija

1.3.1. Distribucija vokala uglavnom je slobodna.

1.3.2. Zijev je uklonjen:

- prijelazom *u > v* u 3. jd. prez. *mjâvče* ‘mijauče’
- stezanjem *au > o*: *j^ōče* ‘plače’
- zamjenom *ae > aj*: *jedanâjs*, *dvanâjs*.

1.3.3. Prijedlozi *s(ə)* i *iz(ə)* te prefiksi *sə-* i *iz(ə)-* fonemski su se izjednačili i dali *z (s)*: *zút* inf. ‘izuti’, *spēklá* pridj. rad. ž. jd., *stūčen* trp. pridj. neod. N jd. m., *z iglū* I jd. ž.

1.4. Primjeri

Dugi silabemi (naglašeni i nenaglašeni)

<i>ī</i>	<i>grīx, mīx, blējī, prīšlá, prīšli, bīži (ía) imp.</i>
<i>ē</i>	<i>pērje, sēno, žērát, jēlēn</i>
<i>ā</i>	<i>prāšte, māška, kāfē</i>
<i>ō</i>	<i>stól, bōr, kōlác</i>
<i>ū</i>	<i>zúb, žút, páūn</i>
<i>ī̄</i>	<i>čf̄v, kf̄v, čet̄tāk</i>

Kratki silabemi (naglašeni i nenaglašeni)

<i>i</i>	<i>pilít, petešít, ískra</i>
<i>e</i>	<i>děset, žěp, sěkřva</i>
<i>a</i>	<i>pátka, kalámica, sestrá</i>
<i>o</i>	<i>óptina, pòtkov, pòje</i>
<i>u</i>	<i>žúkva, kuštēr, suza; šětu 3. mn. prez., p̄řstu L jd.</i>
<i>ř</i>	<i>p̄řč, p̄řsa, xřtēháča</i>

1.5. Podrijetlo

Vokali $\bar{i}$ $\bar{e}$ $\bar{a}$ $\bar{o}$ $\bar{u}$ i e a o u potječu od odgovarajućih vokala u ishodišnome sustavu. *Jat* je zamijenjen fonemom i u relacijskim i leksičkim morfemima.

Posebnosti:

$\bar{i}$	<	$\bar{e}$ – <i>br̄ig, sn̄ig, br̄ist</i>
i	<	$\bar{e}$ – <i>s̄ime, sikira</i>
$\bar{e}$	<	$\bar{e}$ – <i>p̄et̄ak, m̄eso</i>
	<	u <i>j̄etra</i>
e	<	$\bar{e}$ u zanaglasnom položaju – <i>d̄eset</i>
$\bar{a}$	<	$\bar{a}$ – <i>d̄an, l̄aš</i>
	<	$\bar{e}$ u <i>z̄ajik</i>
a	<	$\bar{a}$ – <i>ōt̄ac, m̄alinica</i> ‘vodenica’
	<	$\bar{e}$ u <i>j̄ašm̄ik</i>
o	<	u <i>ōriži</i> ‘riža’
$\bar{u}$	<	$\bar{i}$ – <i>v̄uk, ž̄uč</i>
	<	$\bar{e}$ – <i>m̄už, p̄ut</i>
u	<	$\bar{i}$ – <i>s̄uza, j̄abuko</i>
	<	$\bar{e}$ – A jd. ž. <i>gl̄avu, gr̄edu</i>

2. Nevokali

2.1. Inventar

Sonanti			
v			m
	l	r	n
j	$\acute{l}$		$\acute{n}$

Šumnici			
p	b	f	
t	d		
c		s	z
$\acute{t}$	$(\acute{d})$		
$\check{c}$		$\check{s}$	$\check{z}$
k	g	x	

2.1.1. Fonem *č* nema zvučnoga parnjaka.

2.1.2. Fonem *đ* prisutan je u posuđenicama, npr. *ândel*, *dôn*.

2.3. Distribucija

2.3.1. Distribucija je nevakalskih fonema uglavnom slobodna.

2.3.3. Na kraju sloga i riječi *l* je prešlo u *v*: *jīv*, *šâv*, *pṛnesāv*, *umf̣v*, *bīv*, *pôvne* (< *polne*), *popēv*, *fažōv*, *prijatev* (< *prijatel* nakon depalatalizacije *l̥*).

2.3.4. Dočetno nastavačno *-m* prešlo je u *-n*, npr. 1. jd. prez. *rēn||grēn*, *vidīn*, *mòrēn*; *mladiīen* I jd. i D mn., D mn. m. i ž. *sīnon*, *xīērān*, u brojevima *sēdan*, *ōsan* te u *Vazān* 'Uskrs'.

2.3.5. Fonem *l̥* čuva se npr. u *plūva* 3. jd. prez., *učitel̥*, *žúl̥*, no češće se delateralizira u *j*: *jūdi*, *dīvji*, *kjūčī*; rjeđe se depalatalizira, npr. *prijatel* (> *prijatev*, v. 2.3.3.).

2.3.6. Prisutna je zamjena šumnika u nevakalskim skupovima, npr. *māška*, *kvôška*, *pôšnemo* 1. jd. prez.

2.3.7.1. Zamjenjivanje u nevakalskim skupovima:

<i>kt̥</i> > <i>xt̥</i>	<i>xīēr</i>
<i>kt̥</i> > <i>xt̥</i>	<i>dòxtor</i> , <i>làxat</i> , <i>nòxat</i>
<i>tst̥</i> > <i>ct̥</i>	<i>bogâctvo</i>
<i>zd̥</i> > <i>zl̥</i>	<i>nīzłò</i>

2.3.7.2. Ispadanje u nevakalskim skupovima:

<i>xrpt̥-</i> > <i>xrt̥-</i>	<i>xṛteñáča</i>
<i>pč̥-</i> > <i>č̥-</i>	<i>čēla</i>
<i>pš̥-</i> > <i>š̥-</i>	<i>šenica</i>
<i>pt̥-</i> > <i>t̥-</i>	<i>tīf̣</i> 'ptica'
<i>svṛ-</i> > <i>sv̥-</i>	u <i>sv̥bī</i> 3. jd. prez.
<i>sv̥</i> > <i>s-</i>	<i>sēkv̥va</i>
<i>tst̥-</i> > <i>st̥-</i>	<i>pēsto</i>
<i>tvṛ-</i> > <i>tv̥-</i>	<i>tṛ̥d</i> , <i>čet̥ṛ̥tāk</i> , <i>čet̥ṛ̥ti</i> N jd. red. br. '4.'
<i>zdj</i> (< <i>zdaj</i>) > <i>zj-</i>	<i>grōzje</i>

2.3.8. Asimilacija na daljinu provedena je u *šeždesēt, šūša*.

2.3.9. Do metateze je došlo u primjeru *zājik* N jd. m.

2.3.10. Skup *və-* dao je: 1) *u* npr. *únuki, údovac* (||*dôvac*); 2) *va* npr. *Vazân* ‘Uskrs’, *vávīk*.

2.3.11. U *žērāt* inf., *žerē* 3. jd. prez., *žerála* pridj. rad. ž. nije umetnuto *d* (usp. *ždrēbe*).

2.4. Podrijetlo

Nevekali *v j l l r m n n p t c t č k b d g f s š z ž x* kontinuantne su odgovarajućih nevekala u ishodišnome sustavu.

Posebnosti:

<i>v</i>	<	<i>və-</i> – v. 2.3.10.
<i>d</i>	<	u posuđenicama <i>ândel, dôn</i>
<i>j</i>	<	<i>d – mēja, prēja, sâje</i>
	<	v. 2.4.4.
<i>j</i>	<	<i>l</i> – v. 2.3.5.
<i>k</i>	<	<i>g – kàvrān, kùšter</i>
<i>r</i>	<	<i>ž</i> – v. 2.4.3.
<i>n</i>	<	<i>n</i> u <i>nīzlob</i>
<i>t</i>	<	<i>təj – lište</i>
<i>š</i>	<	<i>s</i> u <i>šūša</i>
<i>ž</i>	<	<i>z</i> – v. 2.3.8.

2.4.1. Skup *št* (< **stj = *skj*) čuva se: *klīšte, prāšte, tāshta, puštāt* inf.

2.4.2. Skup **čr* čuva se: *čřv, čřn, čřjēn*.

2.4.3. Rotacizam je zabilježen u prezentu glagola ‘moći’: *mōrēn* 1. jd. prez., *mōre* 3. jd. prez.

2.4.4. Stara je proteza *j* zadržana u *jāpnò, jùžina*.

3. Prozodija

3.1. Inventar

3.1.1. Prozodijski sustav čine tri naglaska: ' ^ ~ , prednaglasna i zanaganlasna dužina te nenaglašene kračine.

3.1.2. Dugi naglašeni silabemi mogu imati silazan i uzlazan ton.

3.2. Realizacija

3.2.1. Artikulacija je jedinoga kratkoga naglaska redovito silazna.

3.3. Distribucija

3.3.1. Mjesto je akcenta u višesložnoj riječi uglavnom slobodno.

Primjeri:

':

- u početnom slogu: *sime, sùza, čèla*
- u središnjem slogu: *šenica, prominila, žeràla*
- u završnom slogu: *kòlác, mùkà, nìzlo, pustit, taknit*

^:

- u početnom slogu: *mliko, bâčva, kâpje* 3. jd. prez.
- u središnjem slogu: *konôba, otrûje* 3. jd. prez., *razrízat* inf., *govêdina*
- u završnom slogu: *otrêst* inf., *xîer*

~:

- u početnom slogu i u jedinom slogu: *mîti, klišiâr, G mn. zvîzd, mîsêc*
- u središnjem slogu: *palênta, marênda, divôjka*
- u završnom slogu: *kôpâč, ofčâr, postôv, G mn. mačâk, telêt.*

3.4. Podrijetlo

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskoga troakcenatskog sustava.

~	<	~ npr. <i>šùša</i> , 3. jd. prez. <i>srbi, gorì, žerê</i> , G mn. <i>mačâk, telêt</i>
	<	^ u <i>žũč, pũž</i>
'	<	" npr. <i>sekira, sestra</i>
	<	pri regresivnom pomaku naglaska, npr. <i>sùza</i>

˘	<	˘ npr. <i>sûnce, vûk</i>
	<	" pri regresivnom pomaku naglasaka na prethodno dugi slog, npr. <i>mlîko</i>
	<	metatonijom, npr. <i>bogâta</i> N jd. određ. pridj., <i>kâpje</i> 3. jd. prez., <i>lišnik</i>
–		– <i>pětâk, zâpovîd</i>
		˘ prednaglasno <i>otâc, kôpâč, kôlâc</i>

Zaključak

Govor je Studene čakavski ikavski. Temeljni inventar vokala ima pet kratkih i pet dugih jedinica, a zabilježeno je da se vokali *e*, *o* mogu izgovarati zatvorenije pod dugim naglaskom, nenaglašenom duljinom ili u kratkom slogu iza kojega slijedi dugi. U temeljnemu inventaru ne vokala fonem *č* nema zvučnoga parnjaka. U govoru Studene zanimljiv je status fonema *v* (< *l*) na kraju sloga i riječi, zabilježen je adrijatizam *-m* > *-n*, a fonem *l* zabilježen je u sustavu, ali se ipak češće delateralizira > *j*. Čuva se skup *št*, isto tako i skup **čr*, a rotacizam je zabilježen u prezentu glagola 'moći' (*môrĕn môre...*). Prozodijski sustav čine dva duga i jedan kratak naglasak, uz prednaglasnu i zanaglasnu duljinu. Kratak je naglasak redovito silazan. Intonacija je relevantna u dugome naglašenom slogu, tj. dugi naglašeni silabemi mogu imati silazan i uzlazan ton. Svi se naglasci mogu naći u svim trima položajima u riječi: početnom, središnjem i završnom.

Građa i literatura

MILOŠ, IRENA 2001. Upitnik za HJA – Studena (u rukopisu)

FINKA, BOŽIDAR 1971. Čakavsko narječje. *Čakavska rič* 1, 11–71.

LISAC, JOSIP 2009. *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

LUKEŽIĆ, IVA 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.

MOGUŠ, MILAN 1967. Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 10, 125–132.

MOGUŠ, MILAN 1971. *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

MOGUŠ, MILAN 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabsh.htm>, 15. studenog 2014.

The phonological description of the Studena speech

Summary

The speech of Studena belongs to the Ikavian Čakavian dialect. The paper presents the phonological characteristics of the local speech of Studena. The analysis contains inventory, distribution and origin of prosody, vocals and consonants.

Ključne riječi: fonologija, Studena, Hrvatski jezični atlas, ikavski dijalekt, čakavsko narječje

Key words: phonology, Studena, Croatian Linguistic Atlas, Ikavian dialect, Čakavian dialect group